

آسیب‌شناسی پژوهش‌های دانشگاهی حوزه‌های ادبیات و علوم انسانی، الهیات و معارف اسلامی با روش آمیخته تشریحی

علی یاسینی^۱

رضا نوروزی کوهدشت^۲

محمد تابان^۳

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف آسیب‌شناسی پژوهش‌های دانشگاهی در حوزه‌های علوم انسانی و الهیات و معارف اسلامی انجام شد. **روش:** بر اساس هدف پژوهش، کاربردی و شیوه گردآوری داده‌ها، آمیخته تشریحی بود. جامعه آماری، تمامی دانشجویان سال آخر تحصیلات تکمیلی و اساتید راهنما بودند. حجم نمونه برای دانشجویان، 105 نفر به شیوه تصادفی طبقه‌ای و برای اساتید، 39 نفر به شیوه هدفمند بود. داده‌ها با پرسشنامه 31 گویه‌ای محقق ساخته و ضریب پایایی 0/87 برای دانشجویان و 0/79 برای اساتید، جمع‌آوری شدند. در مرحله مصاحبه‌های هدایت‌شده، پایایی با روش بازآزمایی مقدار 0/78 محاسبه شد. **یافته‌ها:** دانشجویان و اساتید راهنما بیشترین آسیب‌های مرحله برنامه‌ریزی را در عامل انتخاب موضوع، مرحله اجرا را در سه عامل کبی‌برداری‌های پژوهشی، عدم توجه به جدول زمان‌بندی تحقیق و عدم برقراری تعامل صحیح بین دانشجو و استاد راهنما، مرحله تدوین نتایج را به ارتباط دادن نتایج پژوهشی به اهداف و مسئله تحقیق و مرحله دفاع را مربوط به آگاهی نداشتن دانشجویان از معیارهای ارزیابی پایان‌نامه‌ها و سلیقه‌ای بودن این معیارها و شرایط و جو حاکم بر دانشگاه دانسته‌اند. **نتیجه‌گیری:** تمامی عوامل شناسایی شده بر شیوه هدایت پایان‌نامه‌ها تأثیرگذارند و عدم رعایت هر مرحله، منجر به بروز مسائلی از قبیل سرعت ادبی و علمی، افت کیفیت پایان‌نامه‌ها و افت مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌ها شده است.

واژگان کلیدی: آسیب‌شناسی، نظارت، پایان‌نامه، استاد راهنما، دانشجوی تحصیلات تکمیلی.

دریافت مقاله: 95/08/01؛ تصویب نهایی: 96/03/02.

1. دکترای مدیریت آموزشی و استادیار گروه مدیریت دانشکده ادبیات، دانشگاه ایلام (نویسنده مسئول) / نشانی: ایلام، بلوار پژوهش، دانشگاه ایلام، دانشکده ادبیات، گروه مدیریت / شماره: 32221903 / Email: A_Yas1363@yahoo.com

2. دانشجوی دکترای مدیریت آموزشی، دانشکده روان‌شناسی، دانشگاه شیراز.

3. دکترای مدیریت منابع انسانی، استادیار گروه مدیریت، دانشکده ادبیات، دانشگاه ایلام.

الف) مقدمه

پایان‌نامه، سطحی از مطالعات دانشگاهی است که بین پژوهش‌دانشجو و جهان دانش ارتباط برقرار می‌کند و جزء ذاتی و لاینفک مطالعات دانشگاهی است که کیفیت علمی و موقعیت دانش‌آموختگان را تضمین می‌کند (یجکی،¹ 2001: 21). نوشتن پایان‌نامه نقشی اساسی در آموزش عالی دارد و می‌توان آن را به عنوان آزمونی نهایی برای دانشجویان در نظر گرفت؛ زیرا هم ابزاری برای ارزیابی نهایی کار درسی است و هم فرایندی که به یادگیری بیشتر و عمیق‌تر منتهی می‌شود. (هانسل،² 2007)

سند چشم‌انداز و برنامه راهبردی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در جهت رفع مسائل و مشکلات کشور و توسعه همکاری‌های علمی و پژوهشی بین دانشگاه‌ها و دستگاه‌های اجرایی و صنعتی، طرح حمایت از پایان‌نامه‌های دوره‌های تحصیلات تکمیلی را با شرایط و ضوابط خاصی تدوین و اجرا کرده است (آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های پژوهش و فناوری وزارت علوم، 1392). یکی از مهم‌ترین ویژگی‌ها و شرایط، تناسب استاد راهنما و تخصص وی با موضوع پایان‌نامه دانشجوی است؛ که به نوبه خود، تعیین‌کننده کیفیت تعامل دانشجو-استاد راهنماست.

رای³ (2007)، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های بنیادی دوره تحصیلات تکمیلی را انجام تحقیق و نگارش رساله، تحت نظارت مؤثر یک استاد راهنما معرفی می‌کند. گریوهولم و پیرسون⁴ (2005) نیز بر این باورند که کیفیت دوره تحصیلات تکمیلی، به ویژه در دوره دکتری، به میزان بسیار زیادی متأثر از کیفیت نظارت و راهنمایی رساله‌های دانشجویان است. در واقع؛ به علت اهمیت این نقش است که در تمامی کشورها به انتخاب یک استاد راهنمای مناسب برای رساله‌ها اهمیت زیادی می‌دهند و شرایط و ملاک‌هایی را برای انتخاب استاد راهنما تعیین کرده‌اند (باسینی، 1392). توانایی استاد راهنما و قابلیت او در مدیریت پروژه، در شکوفایی بلوغ و توانایی‌های علمی دانشجو تأثیرگذار است و در کیفیت رساله و تحصیلات تکمیلی نقش مثبتی خواهد داشت (هوکی، 1997). از این رو، می‌توان نظارت و راهنمایی رساله‌ها را یک حرفه، مهارت، هنر یا صنعت قلمداد کرد. در این خصوص، پیرو جلسه 632 شورای پژوهشی وزارت علوم مورخ 1388/04/27، معاونت پژوهشی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی موظفند هر سال در جشنواره پژوهش نسبت به انتخاب و معرفی دانشجویان پژوهشگر نمونه در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری به منظور ترغیب دانشجویان به تحقیقات گسترده‌تر، اقدام کنند (آیین‌نامه و دستورالعمل پژوهشی وزارت علوم، 1388). در این فرایند،

1. Ylijoki
2. Hounsell
3. Ray
4. Grevholm & Pearson

233 آسیب‌شناسی پژوهشهای دانشگاهی حوزه‌های ادبیات و علوم انسانی، الهیات و ...

پژوهشهایی انتخاب می‌شوند که سهم نظارت و تعامل استاد راهنما با دانشجو به نحو احسن بر کیفیت پایان‌نامه تأثیر گذاشته باشد.

ساکی (1376) معتقد است که بعضی از اساتید راهنما، نظارت و تأثیر معناداری بر روند انجام پایان‌نامه‌های دانشجویان از خود بر جای نگذاشته‌اند و عملاً در مسیر اجرای پایان‌نامه‌های دانشجویی، کوششهای دانشجویان به عنوان مجری و پژوهشگر تعیین‌کننده بوده است. (نقل از: محبت، 1389)

افزایش کمی دانشجویان در دانشگاههای دولتی و آزاد و مشارکت اساتید دانشگاههای دولتی با سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی، از جمله دانشگاه آزاد اسلامی، موجب شده است که اساتید راهنما زمان کافی برای نظارت بر پایان‌نامه‌های دانشجویان خود نداشته باشند و لذا فرایند نظارت بر پایان‌نامه‌نویسی در اکثر گروههای آموزشی دانشگاههای ایران دچار بحرانهای کیفی شود که مهم‌ترین پیامد آن، پیمانکاری در عرصه پروژه‌های دانشجویی و مرگ تدریجی پروژه‌ها و پایان‌نامه‌هاست (عطاران، زین‌آبادی و طولابی، 1389). بنابر این، در تهیه، تدوین و تصویب برنامه‌های توسعه و بودجه‌های سالیانه در خصوص پژوهشهای دانشگاهی، شاخصهای کمی کلان از قبیل رشد فرهنگ، آموزش و پژوهش و توانایی‌های پژوهشی، باید متناسب با سیاستهای توسعه و اهداف و الزامات چشم‌انداز، تنظیم و تعیین شود (آیین‌نامه‌ها و دستورالعملهای پژوهش و فناوری وزارت علوم، 1392). چنین سیاستها و اهدافی از طریق انجام کارآمد و اثربخش پژوهشهای دانشگاهی در پرتو شیوه‌های نظارتی صحیح و دقیق اساتید راهنما و مشاور تحقق می‌یابد.

سوداگری در عرصه پروژه‌های علمی در حالی روز به روز وسعت و ابعاد جدیدی به خود می‌گیرد که نخبگان علمی و دانشگاهی بر این نکته اتفاق نظر دارند که پایان‌نامه و پروژه، علاوه بر اینکه شالوده‌ای از سطح علمی دانشجو و دانشگاه است، نقش بسزایی در افزایش توان علمی و گسترش مرزهای دانش دارد. در شرایطی که تب مدرک‌گرایی برای کسب ارتقای شغلی و موقعیت اجتماعی، گریبانگیر بخش وسیعی از جامعه شده است، بازار آموزش عالی، فضای خوبی برای فعالیت سودجویان و مؤسساتی می‌شود که با هدف کسب درآمدهای کلان، اقدام به فعالیتهای مختلفی می‌کنند؛ از تهیه و فروش پروژه و رساله گرفته تا صدور مدارک دانشگاهی (دکایی و اسماعیلی، 1390). این مؤسسات را که به صورت غیر قانونی اقدام به تهیه پایان‌نامه برای دانشجویان می‌کنند، می‌توان به عنوان پیمانکارانی در عرصه علمی یاد کرد که در سالهای اخیر رشد قارچ‌گونه‌ای داشته‌اند. دانشجویان تحصیلات تکمیلی، حجم وسیعی از پژوهشگران کشور را به خود اختصاص داده‌اند که قاعدتاً با توجه به افزایش نرخ ورود به آموزش عالی و افزایش دوره تحصیلات تکمیلی، این بخش وسیع‌تر شده است و پایان‌نامه‌ها و رساله‌های آنها، بخش مهم و ارزشمندی از پژوهشها را شامل می‌شود. این در حالی است که حجم پژوهشهای انجام شده در مورد راهنمایی رساله‌ها و پایان‌نامه‌های دوره تحصیلات تکمیلی ناچیز است. (باسینی، 1392)

فقر تحقیق در موضوعات مربوط به تحصیلات تکمیلی، از قبیل ارزیابی کیفی، به ویژه ارزیابی بخش تحقیقی دوره‌ها، رابطه آموزش و تحقیق در این دوره‌ها، ارزشیابی عملکرد اساتید راهنمای پایان‌نامه‌ها، حدود انتظارات دانشجو از استاد راهنما و مشخص نبودن دیدگاه استادان راهنما در مورد وظیفه‌شان و دهها موضوع دیگر، ضرورت تحقیق در این زمینه را بیش از پیش آشکار می‌سازد. تمامی این مسائل بر ضرورت انجام یک ارزیابی از نحوه نظارت استاد راهنما بر پایان‌نامه‌های دانشجویان و بررسی مستند و رسمی رضایتمندی دانش‌آموختگان از کیفیت راهنمایی و نظارت استاد راهنمای خویش می‌افزاید.

با توجه موارد پیش‌گفته، هدف اصلی پژوهش حاضر، «آسیب‌شناسی نظارت اساتید راهنما بر پایان‌نامه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه ایلام» و هدف فرعی آن نیز «آسیب‌شناسی نظارت اساتید راهنما در مراحل برنامه‌ریزی، اجرا، تدوین، دفاع و انتشار مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی» است. با توجه به اهداف مذکور، پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به سؤالات ذیل است:

1. در مرحله برنامه‌ریزی پژوهشهای دانشگاهی (پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها) چه آسیبهایی وجود دارد؟
2. در مرحله اجرا پژوهشهای دانشگاهی (پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها) چه آسیبهایی وجود دارد؟
3. در مرحله تدوین نتایج پژوهشهای دانشگاهی (پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها) چه آسیبهایی وجود دارد؟
4. در مرحله دفاع و انتشار مقالات مستخرج از پژوهشهای دانشگاهی (پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها) چه آسیبهایی وجود دارد؟

ب) پیشینه پژوهش

در بررسی پژوهشهای مرتبط با موضوع که در خارج از کشور صورت گرفته، این مطلب کاملاً مشهود است که بیشتر آنها نحوه انجام پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی را مشخص کرده و کمتر به تعیین عوامل کلیدی در نظارت پایان‌نامه‌ها پرداخته‌اند. از سوی دیگر، پژوهشهای انجام شده در این حوزه دارای طیفی گسترده است که می‌توان این آنها را در دو دسته عمده ذیل قرار داد:

یک) پژوهشهای تبیین‌کننده عوامل مؤثر بر تجارب پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی

کارداش¹ (2000)، در پژوهشی در خصوص تجربه پژوهشی دانشجویان، با بررسی دیدگاه اساتید، به 14 مهارت پژوهشی اشاره کرده است. یافته‌های پژوهش وی نشان داد که اساتید معتقدند تجربه پژوهشی

دانشجویان، موجب پیشرفت این مهارت‌ها در دانشجویان شده است. مابروک و پیترز¹ (2000)، تجربه پژوهشی را از دیدگاه دانشجویان ارزیابی کردند. بر اساس یافته‌های حاصل از این پژوهش، دانشجویان ارزشمندترین ویژگی‌های استاد راهنما را تسلط بر موضوع پژوهش، علاقه‌مندی، حضور و شکیبایی استاد راهنما عنوان کردند. کانتر² (2006) در پایان‌نامه خود به وسیله مصاحبه با استادان و دانشجویان، به این نتیجه رسید که وقتی خود دانشجویان موضوع تحقیق را انتخاب کرده باشند، علاقه‌مندی بیشتری برای نگارش از خود نشان می‌دهند. همچنین بیشتر دانشجویان در مطالعه مواد و منابع دیگران و برقرار کردن پیوند بین این مطالعات و ایده‌ها و نظریه‌های خود دچار مشکل‌اند.

دو) پژوهش‌های بررسی‌کننده میزان رضایتمندی دانشجویان از تجربه پژوهشی

پژوهش با عنوان تجربیات پژوهشی در استرالیا توسط مارش و اوامارا³ (2008) در دانشگاه سیدنی انجام شده و یافته‌ها نشان داد که رضایت کلی دانش‌آموختگان از فرایند انجام پایان‌نامه در سالهای 2002 و 2003، به ترتیب 73 و 75 درصد است که بیشترین رضایت مربوط به «عوامل کیفیت سرپرستی و توسعه مهارت‌ها» و کمترین رضایت مربوط به «عوامل زیرساختها و جو عمومی و علمی» بوده است. یکی از نقاط مشترک پژوهش دانشگاه سیدنی با پژوهش‌های بعدی، استفاده از پرسشنامه استاندارد شده PREQ⁴ است. ابزار مذکور دارای شش عامل مهم: نحوه هدایت پایان‌نامه توسط استاد راهنما، توسعه مهارت‌های پژوهشی، جو عمومی دانشکده، زیرساخت‌های لازم برای پژوهش، آزمون پایان‌نامه و شفافیت در انجام پایان‌نامه است.

دانشگاه تایلند (2013) پژوهشی در خصوص نقش استاد راهنما بر موفقیت یک پایان‌نامه انجام داده است. نتایج پژوهش نشان داد که نظارت استاد راهنما شامل پنج نقش سرپرستی در طول فرایند انجام پایان‌نامه، شامل نظارت فنی، حمایت فکری گسترده، حمایت اداری، مدیریت و حمایت شخصی است. پس از بررسی دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی تایلند، دانشجویان اذعان داشتند که یک استاد راهنمای خوب که هدفش کمک به دانشجویان در طی فرایند پایان‌نامه است، می‌تواند وسیله‌ای برای تکامل دانشجو باشد. بنابر این، استاد راهنما نه تنها موجب موفقیت پایان‌نامه‌های دانشجویان شده، بلکه وسیله‌ای برای توسعه زندگی دانشجو محسوب می‌شود. (نقل از: یاسینی، 1392)

پژوهش‌هایی که در کشور ایران صورت گرفته نیز در دو دسته عمده ذیل جا می‌گیرند:

2. Mabrouk & Peters
1. Kanter
2. Marsh & O'Mara
3. Post Graduate Research Experience Questionnaire

یک) پژوهشهای بررسی‌کننده موانع و مشکلات فرایند پایان‌نامه‌نویسی و نظارت استاد راهنما

نیلی و همکاران (1386) در پژوهشی، موانع و مشکلات تدوین پایان‌نامه را بررسی کرده‌اند. در این پژوهش، دانشجویان تحصیلات تکمیلی، در دسترس نبودن اساتید راهنما را به دلیل اشتغال به پایان‌نامه‌های متعدد، مهم‌ترین مانع آموزشی در مسیر تجربه پژوهشی خود برآورد کرده‌اند. همچنین نتایج پژوهشی که ناداف‌زاده شیرازی (1388) در خصوص دیدگاههای دانشجویان کارشناسی ارشد درباره مشکلات تحقیق و پایان‌نامه‌نویسی انجام داده است، نشان داد که استاد راهنما به دلیل داشتن مسئولیتهای متعدد و برنامه سنگین تدریس و به دلیل راهنمایی همزمان چند پایان‌نامه، زمان کافی برای راهنمایی صرف نمی‌کند.

چنگیر، ادیبی، حسینی، توتونچی (1382)، دیدگاه استادان راهنما را در مورد مشکلات روند اجرای پایان‌نامه تحصیلی در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داده است که وقت ناکافی استاد راهنما برای دانشجو و علاوه بر آن، ناهماهنگی سطوح تصمیم‌گیری، از جمله مشکلات روند اجرای پایان‌نامه است.

دو) پژوهشهای بررسی‌کننده عوامل مرتبط با استاد راهنما

شاهی و همکاران (1389) در پژوهش خود با عنوان «استاد راهنما: حلقه مفقوده در نظام دانشگاهی»، به بررسی نظرات دانشجویان، اساتید و مسئولان آموزشی دانشگاه ایلام پیرامون وظایف و عملکرد اساتید راهنما پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که راهنمایی دانشجو توسط استاد راهنما از نظر پاسخ‌دهندگان، امر بسیار مهمی تلقی شده است و دانشجویان بیش از دو گروه دیگر، به ویژگی‌های فردی و نحوه تعامل استاد راهنما با دانشجو بها داده‌اند.

نتایج پژوهش عطاران و همکاران (1389) که به بررسی انتخاب استاد راهنما و رابطه استاد راهنما با دانشجو پرداخته‌اند، نشان داد که رضایت استاد راهنما و رابطه استاد راهنما و دانشجو در سطح نسبتاً مطلوبی قرار دارد و تفاوت معناداری بین دانش‌آموختگان با نمره عالی و خوب (و پایین‌تر) و دانش‌آموختگان مایل و غیر مایل به انتخاب مجدد استاد راهنما و تداوم پژوهشهای آتی با او، هم به لحاظ رضایت از انتخاب و هم به لحاظ رضایت از رابطه با استاد راهنما، به دست آمده است.

خدا یاریان و همکاران (1388) در تحقیقی کیفی، ابعاد صلاحیتی استاد راهنما را از دیدگاه دانشجویان پرستاری بررسی کردند. بر اساس نتایج پژوهش آنان، حامی و شونده خوب بودن و تعهد حرفه‌ای، به عنوان صلاحیتهای فردی و اخلاقی استاد راهنما معرفی شد. نظارت بر وضعیت آموزشی دانشجویان، آشناسازی آنها با تحقیق و انگیزه‌دهی نیز به عنوان صلاحیتهای مدیریتی و رهبری استاد راهنما مطرح شد.

ج) روش‌شناسی پژوهش

1. روش پژوهش

با توجه به اینکه تحقیق حاضر به منظور شناسایی تنگناها و عوامل بازدارنده در نظارت مطلوب و مؤثر اساتید راهنما بر پایان‌نامه‌های دانشجویان دوره تحصیلات تکمیلی و ارائه راهکارهایی برای بهبود و رفع این محدودیتها انجام شد، سعی شده از مجموعه روشهای مختلف که اساس آنها پارادایم‌های گوناگون است، به صورت متوالی برای شناسایی موانع و محدودیتها استفاده شود. بنابر این، از این نظر، از نوع تحقیق کاربردی و از حیث رویکرد، از نوع طرح آمیخته تشریحی است. در روش طرح تشریحی، انتخاب مشارکت‌کننده هر چند تأکید بر بخش کیفی است، اما ابتدا بخش کمی انجام می‌گیرد تا افراد مورد نظر شناسایی شوند. (رستگار و روزبان، 1393: 13)

2. جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

شرکت‌کنندگان در این پژوهش، در بخش پیمایش، دانشجویان تحصیلات تکمیلی و اساتید دانشگاه ایلام در 10 گروه مدیریت، اقتصاد، حسابداری، زبان انگلیسی، علوم اجتماعی، ادبیات فارسی، زبان و ادبیات عربی، فلسفه و کلام اسلامی، الهیات و معارف اسلامی، علوم حدیث و قرآن و گروه حقوق و تاریخ در سال تحصیلی 1395 می‌باشند که تعداد 174 دانشجوی تحصیلات تکمیلی ورودی 95-1394 و تعداد 50 عضو هیئت علمی در سال جاری در دانشگاه ایلام (دانشکده‌های ادبیات و علوم انسانی و الهیات و معارف اسلامی) مشغول می‌باشند. در بخش کیفی نیز از بین گروههای آموزشی، اساتید و دانشجویانی به شیوه در دسترس انتخاب شدند. حجم نمونه آماری با توجه به جدول مورگان (1970)، 105 نفر دانشجوی تحصیلات تکمیلی و 39 نفر از اساتید دانشگاه ایلام تعیین شد. با توجه به تفاوت نسبت جمعیت گروهها با هم، برای رعایت شانس برابر برای همه افراد جامعه و همچنین رعایت تناسب حجم افراد هر رشته، از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای استفاده شده است. در مرحله دوم مطالعه (ارزشیابی با شیوه کیفی) از نمونه‌گیری هدفمند و با حجمی کمتر نسبت به مرحله کمی استفاده شده است. بدین منظور در مجموع با دانشجویان تحصیلات تکمیلی (که در مرحله دفاع بودند) و اساتید راهنما در دو دانشکده ادبیات و علوم انسانی و الهیات و معارف اسلامی مصاحبه نیمه‌ساختمند به عمل آمد.

3. ابزار سنجش

جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش با بهره‌گیری از پرسشنامه و مصاحبه انجام شد. پرسشنامه این تحقیق از نوع محقق‌ساخته بود که برای تنظیم آن، به علت نبودن پرسشنامه استاندارد مرتبط با موضوع، ابتدا با مطالعه و بررسی ادبیات و تحقیقات مرتبط با موضوع و آیین‌نامه‌های دانشکده‌ها در خصوص نحوه نگارش پایان‌نامه و با بهره‌گیری از سؤالات عامل سرپرستی پرسشنامه PREQ که به بررسی عوامل مؤثر بر تجربه

پژوهشی دانشجویان می‌پردازد، سؤالاتی تدوین شد. در مرحله بعد، از طریق مصاحبه با 10 نفر از اساتید و 20 نفر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه ایلام، طرح اولیه پرسشنامه با 35 گویه مربوط به چهار مرحله برنامه‌ریزی، اجرا، تدوین نتایج و دفاع، طراحی و به منظور تعیین روایی، با توجه به صلاحدید و طبق نظرات به دست آمده، برخی سؤالات که با یکدیگر همپوشی داشتند، حذف شدند و در مجموع پرسشنامه نهایی بر اساس توافق آرای صاحب‌نظران، با 31 گویه مشابه برای دانشجویان و اساتید تهیه شد. با توجه به ماهیت آمیخته تشریحی پژوهش، به منظور اجرای مرحله دوم، از مصاحبه هدایت‌شده استفاده شد.

د) یافته‌های پژوهش

سؤال اول: آیا در مرحله برنامه‌ریزی پژوهشهای دانشگاهی (پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها) آسیب وجود دارد؟

گویه‌های 1 تا 8 پرسشنامه این پژوهش، مربوط به مرحله برنامه‌ریزی طرحهای پژوهشی است.

جدول 1: مقایسه نگرش دانشجویان و اساتید در مرحله برنامه‌ریزی طرحهای پژوهش با آزمون تی تک‌نمونه‌ای

دیدگاه اساتید			T - value= 3		دیدگاه دانشجویان			
مرحله	میانگین	انحراف معیار	مقدار تی	سطح معناداری	مقدار تی	انحراف معیار	میانگین	برنامه‌ریزی
	2,84	0,91	2,55	0,05	3,61	0,55	8,14	0,05

برای مقایسه دیدگاه دو گروه مورد مطالعه، به دلیل وجود دو گروه با حجم نمونه متفاوت و درونمایه سؤالات پرسشنامه برای دو گروه، از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. با توجه به مقادیر تی به دست آمده در جدول 1، بین نگرش اساتید و دانشجویان درباره نظارت اساتید راهنما بر پایان‌نامه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی در مرحله برنامه‌ریزی تفاوت چشمگیری وجود دارد. اساتید، نظارت بر پایان‌نامه‌ها را در حد مطلوب دانسته؛ اما دانشجویان، آسیبهای بیشتری را بر نظارت اساتید راهنما وارد دانسته‌اند.

دانشجویان بیشترین آسیب وارده بر نظارت بر پایان‌نامه‌های دانشجویی در مرحله برنامه‌ریزی طرحهای پژوهشی را مربوط به نشان دادن قلمرو پژوهش به دانشجو توسط استاد راهنما دانسته‌اند. ارائه اطلاعات و منابع تکمیلی در مورد موضوع انتخاب‌شده، کمک به دانشجو در تشریح و توصیف دقیق مسئله پژوهشی، هدایت و راهنمایی برای مطالعه بیشتر در مورد موضوع مورد علاقه دانشجو، ارائه راهنمایی‌های مفید در خصوص انتخاب موضوع پایان‌نامه، سرپرستی موضوعات پژوهشی متناسب با حوزه تحت تسلط استاد راهنما و هدایت دانشجو نسبت به اتخاذ اهداف و فرضیه‌های پژوهشی مناسب با مسئله پژوهشی، جزء

239 ❖ آسیب‌شناسی پژوهش‌های دانشگاهی حوزه‌های ادبیات و علوم انسانی، الهیات و...

آسیب‌های بعدی است. گفتنی است که دانشجویان در خصوص نظارت مستمر در زمینه تدوین و تصویب طرح پژوهشی، رضایت بیشتری داشته و آسیب‌های کمتری را بر این مرحله وارد دانسته‌اند. در بررسی دیدگاه اساتید، نتایج به دست آمده نشان داد که اساتید، بیشترین آسیب وارده بر این مرحله را مربوط به گویه‌های ارائه راهنمایی‌های مفید در خصوص انتخاب موضوع و هدایت و راهنمایی برای مطالعه بیشتر در خصوص موضوع مورد علاقه دانشجویان می‌دانند. در بخش دوم پژوهش با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختمند، ابتدا به کدگذاری مصاحبه اساتید و معاونان پژوهشی و سپس به کدگذاری مصاحبه دانشجویان تحصیلات تکمیلی پرداخته شد. (جدول 2)

جدول 2: کدگذاری باز مصاحبه دانشجویان و اساتید درباره آسیب‌شناسی نظارت در مرحله برنامه‌ریزی

مقوله‌های کلی	مقوله	ویژگی‌ها	نمونه‌ای از نشانه‌های هر ویژگی
برنامه‌ریزی	دیدگاه اساتید		
	<ul style="list-style-type: none"> *انتخاب موضوع *جستجوی منابع اطلاعاتی *تعمد علمی دانشجو *شرایط بیرونی 	<ul style="list-style-type: none"> کمبود علاقه و انگیزه دانشجویان برای انتخاب ایده‌های نو ناتوانی دانشجویان در دسترسی به منابع اهمیت ندادن به واحد پایان‌نامه به عنوان پژوهش علمی عدم به کارگیری نتایج تحقیقات دانشجویی در بخشهای اقتصادی و صنعت 	<ul style="list-style-type: none"> نداشتن انگیزه و پشتکار در کشف دانش جدید دانشجویان پایان‌نامه را صرفاً برای رفع تکلیف انجام می‌دهند.
	دیدگاه دانشجویان		
	<ul style="list-style-type: none"> *انتخاب موضوع *نادیده گرفتن توانایی‌های دانشجویان 	<ul style="list-style-type: none"> وجود جبر در انتخاب موضوع 	<ul style="list-style-type: none"> انتخاب موضوع از طرف اساتید موجب نادیده انگاشتن علاقه و توانایی دانشجویان و فلج شدن مراحل بعدی و به تأخیر افتادن زمان دفاع می‌شود.

نتایج به دست آمده از مقوله‌بندی مصاحبه‌های اساتید و همچنین معاونان دانشکده‌ها نشان داد که آنها آسیب‌های وارده بر این مرحله را تا حد خیلی زیادی به دانشجویان نسبت می‌دهند. آنها معتقدند دانشجویان برای انتخاب و کشف ایده‌های نو، علاقه و انگیزه و پشتکار کافی را ندارند؛ در دسترسی به منابع اطلاعاتی ناتوانند؛ به پایان‌نامه به عنوان پژوهشی علمی اهمیت نداده و اکثرشان پایان‌نامه را صرفاً برای رفع تکلیف انجام می‌دهند. اما دانشجویان معتقدند بیشترین آسیبی که در این مرحله وجود دارد، مربوط به انتخاب موضوع و نادیده گرفتن توانایی‌های دانشجویان از طرف اساتید راهنماست. اکثر دانشجویان به وجود جبر

240 ♦ مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی 71

در انتخاب موضوع اشاره داشتند و معتقد بودند که انتخاب موضوع از طرف اساتید، موجب نادیده انگاشتن علاقه و توانایی دانشجویان و فلج شدن مراحل بعدی فرایند پژوهش می‌شود.

سؤال دوم: آیا در مرحله اجرای پژوهشهای دانشگاهی (پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها) آسیب وجود دارد؟

گویه‌های 9 تا 20 پرسشنامه به نظارت اساتید راهنما بر مرحله اجرای طرحهای پژوهشی اشاره دارد.

جدول 3: مقایسه نگرش دانشجویان و اساتید در مرحله اجرای طرحهای پژوهشی

دیدگاه اساتید		T -value= 3		دیدگاه دانشجویان			مرحله
مقدار تی	انحراف معیار	میانگین	سطح معناداری	مقدار تی	انحراف معیار	میانگین	
0,05	12	0,43	3,7	0,05	2,65	0,9	2,84

با مشاهده مقادیر تی به دست آمده از جدول 3، همچون مرحله برنامه‌ریزی، در مرحله اجرا نیز بین دیدگاه اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی تفاوت وجود دارد و اساتید، دیدگاه مطلوب‌تری نسبت به دانشجویان تحصیلات تکمیلی در خصوص نظارت در مرحله اجرای طرح پژوهشی دارند.

دانشجویان بیشترین آسیب وارده بر نظارت بر پایان‌نامه‌های دانشجویی در مرحله اجرای طرحهای پژوهشی را مربوط به هدایت کار پژوهشی دانشجویان بر اساس جدول زمانی مشخص دانسته‌اند و پس از آن، تهیه لیست انتظارات از سوی استاد راهنما برای دانشجو، برگزاری جلسات به منظور تبادل اطلاعات در مورد پیشرفت تحقیق، ارائه راهنمایی‌های مفید در خصوص پیدا کردن ادبیات تحقیق، نظارت در زمینه اتخاذ ابزارهای مناسب جمع‌آوری داده‌ها، نظارت بر کار دانشجویان در مرحله جمع‌آوری داده‌ها، ارائه راهنمایی در خصوص اتخاذ روش‌شناسی مناسب، حضور در وقت مشخص برای پاسخگویی، کسب اطلاعات بهنگام از وضعیت پیشرفت دانشجو و راهنمایی دانشجو و ارائه بازخوردهای جامع و سودمند در فرایند اجرای پژوهش را دارای بیشترین آسیب دانسته‌اند و در گویه‌های مربوط به نظارت در زمینه اتخاذ روش نمونه‌گیری مناسب و گوش دادن به مشکلات دانشجو در فرایند تحقیق را دارای آسیب کمتری دانسته‌اند. اما اساتید، گویه‌های مربوط به ارائه راهنمایی مفید در خصوص پیدا کردن ادبیات تحقیق، هدایت کار پژوهشی دانشجویان بر اساس جدول زمانی، تهیه لیست انتظارات از سوی استاد راهنما برای دانشجو و برقراری جلسات به منظور تبادل اطلاعات در مورد پیشرفت تحقیق را دارای آسیبهای بیشتری نسبت به سایر گویه‌های مربوط به این مرحله از نظارت بر پایان‌نامه‌ها دانسته‌اند.

جدول 4: کدگذاری باز مصاحبه دانشجویان و اساتید درباره آسیب‌شناسی نظارت در مرحله اجرا

مقوله‌های کلی	مقوله	ویژگی‌ها	نمونه‌ای از نشانه‌های هر ویژگی
۱-۱	دیدگاه اساتید		
	<ul style="list-style-type: none"> ❖ تماس و تعامل با استاد راهنما ❖ فقر اطلاعاتی و علمی دانشجو ❖ کپی‌برداری علمی 	<ul style="list-style-type: none"> کوته‌ای کردن در روند اجرای پایان‌نامه ناتوانی علمی دانشجو در خصوص اتخاذ روش‌شناسی و استفاده از روشهای آماری مناسب رعایت نکردن اخلاق در تحقیق 	<ul style="list-style-type: none"> عدم حضور منظم در جلسات عدم توجه به بازخوردهای مطرح شده توسط استاد راهنما سرمه‌بندی کردن داده‌ها بعضی پایان‌نامه‌ها چهار مرحله دارد.
۱-۲	دیدگاه دانشجویان		
	<ul style="list-style-type: none"> ❖ مدیریت زمان ❖ شغلهای متعدد اساتید ❖ ارتباط استاد با دانشجو ❖ کپی‌برداری پژوهشی 	<ul style="list-style-type: none"> نبود جدول زمان‌بندی عدم پیگیری مشکلات ایجاد شده در اجرای طرح ناکارآمدی نظام آموزش عالی 	<ul style="list-style-type: none"> عدم هدایت کار پژوهشی بر اساس جدول زمان‌بندی توافقی بین استاد راهنما و دانشجو اختصاص ندادن وقت کافی برای نظارت بر روند اجرا حضور اسمی استاد راهنما در مراحل مختلف اجرا نبود بانک اطلاعاتی جامع و در دسترس که امکان چنین فعالیتهایی را از افراد سلب کند

اساتید معتقدند که عدم حضور منظم دانشجو در جلسات، عدم توجه به بازخوردهای مطرح شده توسط استاد راهنما، سرمه‌بندی کردن داده‌ها و رعایت نکردن اخلاق در تحقیق، موجب بروز آسیبهای این مراحل می‌شود. دانشجویان نیز معتقدند بیشترین آسیبی که در این مرحله وجود دارد، مربوط به مدیریت زمان، تعدد شغل اساتید، ارتباط استاد و دانشجو و کپی‌برداری پژوهشی است. دانشجویان اشاره داشتند که جدول زمان‌بندی توافقی بین استاد راهنما و دانشجو در خیلی از مواقع وجود ندارد، اساتید راهنما به علت تعدد شغلی که دارند وقت کافی را به نظارت بر روند اجرا طرح پژوهشی اختصاص نمی‌دهند و نبود بانک اطلاعاتی جامع و در دسترس، موجب شده که خیلی از دانشجویان به کپی‌برداری پژوهشی بپردازند.

سؤال سوم: آیا در مرحله تدوین نتایج پژوهشهای دانشگاهی (پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها) آسیب وجود دارد؟

گویه‌های 21 تا 25 پرسشنامه، مربوط به این مرحله است. دانشجویان معتقدند اساتید در مرحله تدوین نتایج، نظارت بیشتری را بر پایان‌نامه‌های دانشجویان اعمال می‌کنند. دانشجویان، گویه‌های مربوط به نظارت

بر کار دانشجویان در تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطمینان یافتن از صحت پردازش داده‌ها را دارای آسیبی بیشتری دانسته‌اند. اساتید، نظارت بر این مرحله را در حد مطلوبی ارزیابی کرده‌اند. (جدول 5)

جدول 5. مقایسه نگرش دانشجویان و اساتید در مرحله نتایج طرح‌های پژوهشی

دیدگاه اساتید		T - value= 3		دیدگاه دانشجویان			
سطح معناداری	مقدار تی	انحراف معیار	میانگین	سطح معناداری	مقدار تی	انحراف معیار	میانگین
0,05	4,16	0,54	3,67	0,05	1,74	0,9	2,9

اساتید معتقدند آسیب‌پذیری این مرحله از نظارت به دلیل فقر اطلاعاتی دانشجو در زمینه تدوین نتایج است. طبق دیدگاه آنان، اکثر دانشجویان پس از آنکه داده‌های خام و نتایج را استخراج می‌کنند، در ارتباط دادن نتایج به یکدیگر ناتوانند و تحلیلها و تفسیرهای صورت گرفته توسط دانشجو، سطحی و ابتدایی بوده و مطابق با انتظارات اساتید نیست و حتی پس از چند مرحله بازبینی و اصلاح، باز هم مشکل پابرجاست. دانشجویان آسیب وارده بر مرحله تدوین نتایج را ناشی ارائه ندادن بازخورد از طرف اساتید راهنما به دانشجویان می‌دانند. آنان معتقدند اساتید راهنما وقت کافی برای نظارت بر تحلیل نتایج به دست آمده از پژوهش را نداشته و تنها به مطالعه سطحی نتایج بسنده می‌کنند و نتیجه آن می‌شود که بازخوردی مناسب به دانشجو ارائه ندادند و زمینه‌ساز بروز آسیب در مراحل و گامهای بعدی پایان‌نامه می‌شوند.

جدول 6. کدگذاری باز مصاحبه دانشجویان و اساتید درباره آسیب‌شناسی نظارت در مرحله نتایج

مقوله‌های کلی	مقوله	ویژگی‌ها	نمونه‌ای از نشانه‌های هر ویژگی
نتیجه	دیدگاه اساتید		
	* ارائه ندادن بازخورد	* مطالعه سطحی نتایج به دست آمده	* اساتید راهنما به علت نداشتن وقت، بر تحلیل نتایج نظارت کافی را ندارند.
	دیدگاه دانشجویان		
	* فقر اطلاعاتی دانشجو در زمینه تدوین نتایج	تحلیل‌های سطحی و ابتدایی از نتایج به دست آمده فقر علمی در اطلاعات نگارشی و اصول پایان‌نامه‌نویسی	ناتوانی در ارتباط دادن نتایج به یکدیگر

آسیب‌شناسی پژوهشهای دانشگاهی حوزه‌های ادبیات و علوم انسانی، الهیات و... 243

سؤال چهارم: آیا در مرحله دفاع و انتشار مقالات مستخرج از پژوهشهای دانشگاهی (پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها) آسیب وجود دارد؟

گویه‌های 27 تا 31 پرسشنامه این پژوهش مربوط به این مرحله می‌باشد.

جدول 7. مقایسه نگرش دانشجویان و اساتید در مرحله نتایج طرحهای پژوهشی

دیدگاه اساتید			T -value= 3		دیدگاه دانشجویان			
مرحله	میانگین	انحراف معیار	مقدار تی	سطح معناداری	مقدار تی	انحراف معیار	میانگین	دفاع و انتشار
سطح معناداری	مقدار تی	انحراف معیار	میانگین	سطح معناداری	مقدار تی	انحراف معیار	میانگین	دفاع و انتشار
0,05	5,16	0,52	3,64	0,05	1.13	0,84	3.06	دفاع و انتشار

دانشجویان تحصیلات تکمیلی از نظارت اساتید در این مرحله رضایت نشان داده و تنها گویه‌های مربوط به آگاهی دادن به دانشجو در خصوص ملاک‌های ارزیابی هیئت داوران و کمک به دانشجو در رفع اشکالات مطرح شده توسط داوران پس از جلسه دفاع را دارای آسیب بیشتری نسبت به سایر گویه‌ها دانسته‌اند. دیدگاه اساتید با دانشجویان در خصوص نظارت بر مرحله دفاع و انتشار متفاوت است اما میزان این تفاوت از دو مرحله اول، کمتر است.

جدول 8: کدگذاری باز مصاحبه دانشجویان و اساتید درباره آسیب‌شناسی نظارت در مرحله نتایج

مقوله‌های کلی	مقوله	ویژگی‌ها	نمونه‌ای از نشانه‌های هر ویژگی
انتشار یافته‌های تحقیق	دیدگاه اساتید		
	<ul style="list-style-type: none"> جلسه‌های قبل از دفاع زمان بندی شرایط وجو دانشکده‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> جدی نگرفتن جلسات قبل از دفاع پایان‌نامه ارجحیت جنبه‌های غیرعلمی برجنبه‌های علمی 	<ul style="list-style-type: none"> هدف دانشجویان تنها دفاع است و کمیت جایگزین کیفیت می‌شود. جبرهای پنهانی حاکم بر گروه‌ها
انتشار یافته‌های تحقیق	دیدگاه دانشجویان		
	<ul style="list-style-type: none"> معیارهای ارزیابی داوران شرایط وجو حاکم بر دانشگاه 	<ul style="list-style-type: none"> آگاهی نداشتن از معیارهای ارزیابی پایان‌نامه نبود سیستم نظارتی و حمایتی 	<ul style="list-style-type: none"> معیارهای ارزیابی داوران خیلی از مواقع سلیقه‌ای است. نبود حمایت علمی در زمینه انتشار مقالات عدم اطلاع‌رسانی به موقع در خصوص شرکت در همایشها

دانشجویان معتقدند که آگاهی نداشتن از معیارهای ارزیابی پایان‌نامه‌ها و سلیقه‌ای بودن این معیارها موجب می‌شود که در خیلی از مواقع به کیفیت پایان‌نامه‌ها توجه نشده و معیارهای غیر علمی جایگزین

244 ♦ مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی 71

معیارهای علمی شود. از سوی دیگر، به شرایط و جوّ حاکم بر دانشگاه به عنوان عاملی مهم و تأثیرگذار بر آخرین مرحله از نظارت اساتید راهنما اشاره کردند. آنان معتقدند نبود حمایت‌های علمی در زمینه انتشارات مقالات موجب شده است دانشجویان انگیزه کافی برای نوشتن مقاله از خود نشان ندهند. اساتید راهنما و معاونان پژوهشی اتفاق نظر دارند که جلسات قبل از دفاع از پایان‌نامه از سوی دانشجویان جدی گرفته نمی‌شود و شرایط حاکم بر دانشکده‌ها (مانند جبرهای پنهانی حاکم بر گروه‌ها) موجب شده که جنبه‌های غیر علمی بر جنبه‌های علمی ارجحیت یابند و زمینه برای بروز آسیب در این مرحله فراهم شود.

یافته‌های جانبی پژوهش

در ادامه، این سؤال بررسی شد که آیا بین گروه‌های آموزشی مختلف، از نظر مراحل هدایت پایان‌نامه، تفاوت معناداری وجود دارد؟ بدین منظور رشته‌هایی که دارای ماهیتی تقریباً مشابه‌اند، در یک گروه قرار گرفتند و از آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه برای مقایسه آنها استفاده شد. یافته‌ها به شرح جدول 9 است.

جدول 9: یافته‌های مرتبط با مقایسه نگرش اساتید به آسیب‌شناسی نظارت اساتید راهنما بر پایان‌نامه‌ها بر حسب گروه آموزشی

مرحله	سطوح	میانگین	انحراف معیار	میزان F	sig
برنامه‌ریزی طرح پژوهشی	مدیریت، حسابداری و اقتصاد	3,43	0,56	2,98	0,02
	معارف اسلامی	3,73	0,53		
	زبان و ادبیات انگلیسی و فارسی	3,67	0,59		
	فلسه و کلام اسلامی، عرفان و حدیث	3,68	0,38		
	فقه و حقوق و زبان عربی	3,81	0,55		
اجرا	مدیریت، حسابداری و اقتصاد	3,54	0,53	3,43	0,01
	معارف اسلامی	3,81	0,35		
	زبان و ادبیات انگلیسی و فارسی	3,80	0,32		
	فلسه و کلام اسلامی، عرفان و حدیث	3,73	0,33		
	فقه و حقوق و زبان عربی	3,66	0,32		
تدوین نتایج	مدیریت، حسابداری و اقتصاد	3,48	0,56	3,28	0,01
	معارف اسلامی	3,77	0,52		
	زبان و ادبیات انگلیسی و فارسی	3,79	0,50		

		0,49	3,80	فلسه و کلام اسلامی، عرفان و حدیث	
		0,47	3,77	فقه و حقوق و زبان عربی	
0,01	3,01	0,52	3,49	مدیریت، حسابداری و اقتصاد	دفاع و انتشار
		0,50	3,80	معارف اسلامی	
		0,42	3,77	زبان و ادبیات انگلیسی و فارسی	
		0,56	3,60	فلسه و کلام اسلامی، عرفان و حدیث	
		0,51	3,68	فقه و حقوق و زبان عربی	

با تأکید بر میزان مقادیر F به دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین نگرش اساتید نسبت به آسیب‌شناسی نظارت بر پایان‌نامه‌ها با تأکید بر گروه آموزشی، نسبت به خرده‌مقیاسهای مرحله برنامه‌ریزی، اجرا، تدوین نتایج و دفاع و انتشار وجود دارد که این تفاوت، در سطح آلفای 0,05 معنادار شده است. نتایج به دست آمده از آزمون تعقیبی LSD بیانگر این است که با توجه به مقادیر sig به دست آمده، بین نگرش اساتید گروه مدیریت، حسابداری و اقتصاد با گروه فلسه و کلام اسلامی، عرفان و حدیث نسبت به آسیب‌شناسی نظارت اساتید راهنما بر مرحله برنامه‌ریزی تفاوت معناداری وجود دارد و نگرش اساتید گروه فلسفه و کلام اسلامی، عرفان و حدیث در این مرحله میانگین بالاتری نسبت به گروه علوم انسانی دارند و این بدان معناست که اساتید این گروه، آسیبهای کمتری را بر این مرحله وارد دانسته‌اند. بین نگرش اساتید گروه مدیریت، حسابداری و اقتصاد با گروههای فلسفه و کلام اسلامی، عرفان و حدیث، و گروههای زبان و ادبیات انگلیسی و فارسی در خصوص آسیب‌شناسی نظارت اساتید راهنما، تفاوت معناداری وجود دارد و اساتید گروه مدیریت، حسابداری و اقتصاد، آسیبهای بیشتری را نسبت به دو گروه دیگر بر مرحله نظارت بر اجرا وارد دانسته‌اند. بین نگرش اساتید گروه فقه و حقوق و زبان عربی با مدیریت، حسابداری و اقتصاد نسبت به آسیب‌شناسی نظارت بر مرحله تدوین نتایج، تفاوت معناداری وجود دارد و اساتید گروه فقه و حقوق و زبان عربی، آسیبهای کمتری را به نظارت در این مرحله وارد دانسته‌اند. بین نگرش اساتید گروه فقه و حقوق و زبان عربی و زبان و ادبیات انگلیسی و فارسی نسبت به آسیب‌شناسی نظارت اساتید بر مرحله دفاع و انتشار، تفاوت معناداری وجود دارد و اساتید گروه فقه و حقوق و زبان عربی، آسیبهای کمتری را به نظارت در این مرحله وارد دانسته‌اند.

هـ) نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف آسیب شناسی نظارت اساتید راهنما بر پایان نامه های دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه ایلام در سال تحصیلی 95-1394 انجام گرفت. در این پژوهش، نظارت اساتید راهنما بر پایان نامه های دانشجویان تحصیلات تکمیلی، چهار مرحله برنامه ریزی طرح های پژوهشی، اجرا، تدوین نتایج پژوهشی و دفاع و انتشار نتایج را شامل می شود که در هر کدام از مراحل، به دو بُعد نظارت حرفه ای و ارتباطی استاد راهنما توجه شده است.

با توجه به نتایج به دست آمده از مرحله کمی و کیفی، باید گفت که اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی به عنوان دو قطب اصلی این فرایند، بیشتر آسیب های وارده بر نظارت بر مرحله برنامه ریزی طرح های پژوهشی را به یکدیگر نسبت داده اند. آنچه به عنوان نقطه اشتراک دیدگاه های آنان می توان عنوان کرد این است که بیشترین آسیبی که بر این مرحله وارد می شود، در خصوص انتخاب موضوع است. هر دو گروه معتقدند که انتخاب موضوع و تعلقات آن، به عنوان عاملی کلیدی برای پیشبرد یا شکست یک فرایند پژوهشی محسوب می شود. کاتر (2006)، هم به این موضوع اشاره داشت که وقتی خود دانشجویان موضوع تحقیق را انتخاب کرده باشند، علاقه مندی بیشتری برای نگارش از خود نشان می دهند.

مهم ترین آسیب های وارده بر مرحله اجرای نظارت بر پایان نامه ها، که توسط اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی مطرح شد، توجه به عامل زمان بندی و تعیین جدول زمان بندی برای پیشبرد فرایند پایان نامه نویسی است. هر دو گروه معتقدند اگر مدیریت زمان به صورت صحیح توسط اساتید راهنما و دانشجویان رعایت شود، از بروز مشکلات اجرایی احتمالی، که در طی مرحله اجرای طرح پژوهشی ممکن است پیش آید، جلوگیری می کند. این نتیجه، مؤید پژوهش نیلی و همکاران (1389) است که در پژوهش خود عنوان داشتند دانشجویان، در دسترس نبودن اساتید راهنما را به دلیل اشتغال به پایان نامه های متعدد، مهم ترین مانع آموزشی در مسیر تجربه پژوهشی خود برآورد کرده اند. همچنین پژوهش ناداف زاده و همکاران (1388) نشان داد که استاد راهنما به دلیل داشتن مسئولیتهای متعدد و برنامه سنگین تدریس و به دلیل راهنمایی همزمان چند پایان نامه، زمان کافی برای راهنمایی صرف نمی کند. دومین آسیب مطرح شده در این مرحله از نظارت، عدم برقراری تعامل و ارتباط صحیح بین اساتید و دانشجویان است که البته هر کدام از این دو گروه، علت بروز این آسیب را به گروه دیگر نسبت داده اند. سومین آسیب این مرحله از نظارت اساتید بر پایان نامه ها، کپی برداری پژوهشی است که دانشجویان و اساتید معتقدند به علت ناکارآمدی سیستم های حاکم بر نظام آموزش عالی، زمینه برای کپی برداری از پژوهش های دیگران فراهم شده است.

مهم ترین آسیب مرحله تدوین نتایج، مطابق دیدگاه اساتید و دانشجویان، در ارتباط دادن نتایج به یکدیگر و ایفای ناقص رابطه تعاملی بین استاد و دانشجو است؛ چرا که اساتید به دلیل نداشتن وقت،

آسیب‌شناسی پژوهش‌های دانشگاهی حوزه‌های ادبیات و علوم انسانی، الهیات و... ♦ 247

باز خورد مناسب ارائه نمی‌دهند و دانشجویان نیز در مرحله ارتباط دادن نتایج، عملکرد ضعیفی از خود نشان داده و نسبت به بازخوردهای ارائه داده شده توسط اساتید بی‌توجه‌اند.

دانشجویان تحصیلات تکمیلی آسیبهایی کمتری را بر مرحله دفاع و انتشار نتایج وارد دانسته‌اند و همچون اساتید راهنما معتقدند که شرایط حاکم بر دانشکده‌ها (مانند جبرهای پنهانی حاکم بر گروه‌ها) و عدم حمایت دانشگاه از پژوهش‌های دانشجویی، موجب شده است که جنبه‌های غیر علمی بر جنبه‌های علمی ارجحیت یابند و زمینه برای بروز آسیب در این مرحله فراهم شود. پژوهش دهقانی و یمنی (1386) نیز نشان داد که کمترین میزان رضایتمندی دانشجویان، در زمینه برنامه‌ریزی سمینارهای علمی، حمایت علمی از فعالیتهای تحقیقی و جو علمی و تحقیقی دانشگاه است.

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای ذیل ارائه می‌شود:

1. گذراندن دروس و دوره‌های مشخص در خصوص نحوه نظارت بر پایان‌نامه‌ها؛
2. افزایش واحدهای درسی پایان‌نامه‌ها به منظور افزایش انگیزه اساتید برای گذاشتن وقت بیشتر برای پایان‌نامه‌های دانشجویی؛
3. ارائه و توسعه دروس مرتبط با نحوه پژوهش و نگارش رساله‌های دانشجویی برای دانشجویان در رشته‌های مختلف به صورت عملی و کارگاهی؛
4. به کارگیری و استفاده از نرم‌افزارهای مربوط به شناسایی داده‌سازی و سرقت علمی آثار دیگران در محافل علمی - دانشگاهی؛
5. تدوین آیین‌نامه‌های مربوط به نظارت اساتید راهنما بر پایان‌نامه‌های دانشجویان توسط دانشگاه و ارائه آن به دانشجویان و اساتید؛
6. برگزاری کلاسهای مقاله‌نویسی و انتشار آن برای دانشجویان مختلف؛

تدوین و ارائه دفترچه‌های مشخص در خصوص آماده‌سازی و نحوه برگزاری و ارائه در جلسه دفاع برای دانشجویان.

منابع

- چنگیز، طاهره؛ ادیبی، پیمان؛ حسینی، محسن؛ توتونچی، مینا (1382). «دیدگاه اساتید راهنما در مورد مشکلات روند اجرای پایان نامه تحصیلی پزشکی عمومی در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان». مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی. 3 (1): 23-33.
- خدایاریان، مهسا، میرمحمدی، سیدجلیل؛ سلیمی، طاهره؛ عربان، مرضیه؛ مجاهد، شهناز؛ رسایی، محبوبه (1390). «شناسایی ابعاد صلاحیتی استاد راهنما از دیدگاه دانشجویان پرستاری: تحقیق کیفی». مجله ایرانی آموزشی در علوم پزشکی، 11(4): 332-346.
- دهقانی، غلامعلی و محمد یمنی سرخابی (1386). «بررسی رضایتمندی دانشجویان از فرایند انجام پایان نامه و عوامل مرتبط با آن در دانشگاه علوم پزشکی تبریز». مطالعات تربیتی و روان شناسی دانشگاه فردوسی، ش 10(1): 13-27.
- ذکایی، محمدسعید و محمدجواد اسماعیلی (1390). «جوانان و بیگانگی تحصیلی و دانشگاهی». تحقیقات فرهنگی، ش 4 (4): 55-90.
- رستگار، عباسعلی و فرناز روزبان (1393). «شناسایی عوامل مؤثر بر سکوت سازمانی به روش آمیخته تشریحی انتخاب مشارکت کننده». مدیریت سازمانهای دولتی، ش 2 (4): 7-18.
- شاهی، سکینه و حسین الهام پور (1389). «استاد راهنما: حلقه مفقوده در نظام دانشگاهی». دومین همایش ملی انجمن آموزش عالی ایران دانشگاه، دانشجو و نیازهای جامعه. انجمن مطالعات برنامه درسی ایران. چاپ شده در فصلنامه پژوهش در برنامه ریزی درسی، 3 (3): 17-31.
- عطاران، محمد؛ حسن رضا زین آبادی و سعید طولابی (1389). «انتخاب استاد راهنما و رابطه استاد راهنما - دانشجو؛ دیدگاههای دانش آموختگان دوره دکتری». مطالعات برنامه درسی، ش 4 (16): 96-129.
- محبت، هدیه (1389). آسیب شناسی نظارت اعضای هیات علمی بر پایان نامه های دوره کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی در سال تحصیلی 88-89. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت آموزشی، دانشگاه شهید بهشتی. چاپ نشده.
- ندافزاده شیرازی، ناصر (1388). دیدگاههای دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاههای شیراز و آزاد اسلامی درباره مشکلات تحقیق و پایان نامه نویسی. پایان نامه کارشناسی ارشد. شیراز: دانشگاه آزاد اسلامی.
- نیلی، محمدرضا، احمدرضا نصر؛ نعمت الله اکبری (1386). «موانع و مشکلات تدوین پایان نامه های دانشجویی». دانشور رفتار، 14 (24): 111-132.
- یاسینی، طاهره (1392). آسیب شناسی نظارت اساتید راهنما بر پایان نامه های دوره تحصیلات تکمیلی دانشگاه شهید چمران اهواز. پایان نامه کارشناسی ارشد تحقیقات آموزشی. چاپ نشده.

- Attaran, M.; H.R. Zeinabadi & S. Toolabi (2010). “**Select Supervisor and Relationship between Supervisor and Graduate PhD Students**”. *Curriculum Studies*: 4 (16): 96-129.
- Changiz T, Adibi P, Hosseini M, & Tootoonchi M. (2003). **Viewpoints of Supervisors about the Problems in the Process of Dissertations for General Medicine Program Isfahan University of Medical Sciences**. *Iranian Journal of Medical Education*. 3(1):23-33. URL: <http://ijme.mui.ac.ir/article-1-175-fa.html>.
- Dehghani, G.A. & M. Yemeni Sorkhabi (2007). “**Students' Satisfaction of Thesis Conducting Process and related Factors in Tabriz University of Medical Sciences**”. *Psychological and Educational Studies Ferdowsi University*, 10 (1): 13-27.
- Grevholm, B. & L.E. Persson (2005). “**A Dynamic Model for Doctoral Students and Guidance of Supervisors in Research Groups**”. *Educational Studies in Mathematics*, 60 (2): 173-179.
- Hockey J. (1994). “**Establishing boundaries: problems and solutions in managing the PhD supervisor's role**”. *Cambridge Journal of Education*, 24(2): 293-305.
- Hounsell, D. (2007). “**Contrasting Conception of Essay-Writing**”. *The Experience of Learning*. Sottish Academic Press, Edinburgh, 106-125.
- Kanter, S.B. (2006). **Embodying Research: A Study of Student Engagement in Research Writing**. Doctoral Thesis, School of Graduate Studies and Research, Indiana University of Pennsylvania, Pennsylvania.
- Kardash, C.M. (2000). “**Evaluation of an Undergraduate Research Experience: Perceptions of Undergraduate Interns and their Faculty Mentors**”. *Journal of Educational Psychology*, 92(1): 191-201.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). “**Determining sample size for research activities**”. *Educational and psychological measurement*, 30(3), 607-610.
- Mabrouk, P.A. & K. Peters (2000). **Student Perspectives on Undergraduate Research (UR) Experiences in Chemistry and Biology**.
- Marsh, H. W., & O'Mara, A. (2008). “**Reciprocal effects between academic self-concept, self-esteem, achievement, and attainment over seven adolescent years: Unidimensional and multidimensional perspectives of self-concept**”. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(4), 542–552.
- Mohabat, H. (2010). **Pathology of Faculty Supervision of Graduate Theses of Shaheed Beheshti University in 2009-2010**. Master's Thesis Administration of Shaheed Beheshti University. Unpublished.
- Nadafzadeh Shirazi, N. (2009). **An Investigation of Postgraduate Students of Shiraz and Islamic Azad Universities Point of Views on Research and Thesis Writing Problems**. Master's Thesis, Islamic Azad University of Shiraz.

- Nili, M.R., Nasr, Ahmadreza., & Akbari, N. (2007). **“Obstacles and Problems of Student Dissertation Writing”**. *Daneshvar Raftar*, 14 (24): 111-132.
- Rastegar, AbbasAli, & Rozban, F. (2014). **Identification of the factors affecting organizational silence by Explanatory Mix Method of participant selection**. *Journal of Governmental Organizations Management*. 2(4): 7-18.
- Ray, S. (2007). **“Selecting a Doctoral Dissertation Supervisor: Analytical Hierarchy Approach to the Multiple Criteria Problem”**. *International Journal of Doctoral Studies*, 2: 23-32.
- Shahi, S. & H. Elhampour (2010). **“Supervisor: the Missing Link in the University System”**. *Proceedings of the National Conference of Student needs of the community. Puplished in Curriculum Planning.Journal*, 3 (3): 17-31.
- Yasini, T. (2013). **Pathology of supervisors supervising of graduate thesis of Shahid Chamran University of Ahwaz**. Master's Thesis in Educational Research. Unpublished.
- Ylijoki. O. (2001). **“Master Thesis Writing from a Narrative Approach”**. *Studies in Higher Education*, 26 (1): 21-34.
- Zokaei, M.S. & M.J. Ismail (2011). **“Youth and Academic Alienation”**. *Journal of Cultural Research*, 4 (4): 55-90.

